

Usporedba mitova o potopu u Knjizi Postanka i Epa o Gilgamešu

Juras, Borna

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:617067>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Borna Juras

**Usporedba mitova o potopu u Knjizi postanka i
Epu o Gilgamešu**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Borna Juras

**Usporedba mitova o potopu u Knjizi postanka i
Epu o Gilgamešu**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Eva Katarina Glazer

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Mezopotamija i potopi	3
2.1 Iskapanja u Uru i dokazi za potop	3
3. Mitovi o potopu, XI. pločica Epa o Gilgamešu i Knjiga Postanka (POS 6-9)	6
3.1 Ep o Gilgamešu	6
3.2 XI. pločica i mit o potopu.....	7
3.3 Knjiga Postanka.....	10
3.4 Analiza te podjela biblijskoga mita o potopu po njegovim izvorima	10
3.4.1 Podjela priče po izvorima	11
4. Usporedba mitova o potopu, XI. pločica Epa o Gilgamešu i Knjiga Postanka 6-9.....	14
4.1 Argumenti za primarnost mezopotamskih tradicija	14
4.2 Usporedba literarnih elemenata.....	15
4.3 Unikatni elementi unutar biblijskog mita.....	17
5. Zaključak.....	20
6. Bibliografija	21
6.1 Izvori	21
6.2 Literatura	21
6.3 Popis slika	23
6.4 Popis tablica	23
7. Podjela biblijskoga teksta po njegovim izvorima	24
7.1 J izvor/Jahvistički/Ne-P izvor	24
7.2 P izvor/Svećenički izvor.....	26

1. Uvod

Cilj ovoga rada je prikazati sličnosti i razlike između mitova o potopu koji se pojavljuju u biblijskoj knjizi Postanka i XI. pločici standardne babilonske verzije Epa o Gilgamešu. Kroz rad ću predstaviti glavnu teoriju o nastanku mezopotamskih tradicija o potopu, analizirati oba mita, objašnjavajući razvoj Epa o Gilgamešu u njegovu najpoznatiju verziju, problematiku biblijske priče vezanu uz dva narativa od kojih se sastoji, ukazati na najvažnije sličnosti i razlike, objašnjavajući pritom na koji su način mezopotamske tradicije utjecale na biblijsku priču te u kojim aspektima je ona unikatna naprema ostalima.

Za pisanje ovoga rada pretežito sam se oslanjao na radove američkih i britanskih stručnjaka u poljima biblijskih istraživanja, teologije, arheologije kao i asirologije koristeći kritičku verziju Epa o Gilgamešu koju je priredio A.R. George (*The Babylonian Gilgameš Epic Volume I. i II.*), različite komentare biblijskog teksta te djelo *The Bible with Sources Revealed* autora Richard Elliott Friedmana za podjelu biblijskog teksta po njegovim izvorima.

Kako je Biblija jedna od najutjecajnijih knjiga odnosno zbirka knjiga u povijesti zapadne civilizacije a Ep o Gilgamešu jedan od prvih velikih književnih djela ljudske civilizacije općenito važno je razumjeti poveznice između ta dva djela te načine na koje su kulture koje su došle prije židovske utjecale na stvaranje i formiranje biblijskih tekstova i tradicija kao i po čemu se biblijska priča razlikuje od njenih prethodnika.

2. Mezopotamija i potopi

Mezopotamija, definirana kao dio Bliskoga istoka koji se nalazi između rijeka Eufrata i Tigrisa¹, rijeka koje su velikim dijelom odredile način razvoja civilizacije na tome prostoru. Zahtijevajući pritom bolju i detaljniju organizaciju te veću razinu centralizacije natjerale su stanovnike toga područja da razviju svoja društva iz manjih, većinom agrarnih udruženja, u sve veće društvene organizacije i naselja.²

Doista, nizinska područja Mezopotamije bila su sklona čestim i razornim poplavama³ te su se te poplave nastavile, čak i u razdoblju 2. tisućljeća pr. n.e, kada je državna organizacija na tome prostoru bila na puno većoj razini, primjerice u doba Hamurabija, kada je potop pogodio grad Sippar u 43. godini njegove vladavine te natjerao vlast da izgradi nasip oko naselja, isti problemi su se nastavili u doba vladavine njegova sina.⁴

Iako je danas teško reći jesu li upravo ti potopi bili glavni pokretač tradicija koje će se kasnije razviti u mit koji pronalazimo na XI. pločici Epa o Gilgamešu očito je kako su same poplave bile česti i neizostavan dio života u Mezopotamiji, čak i u trenucima kada je njena organizacija bila na puno zavidnijoj razini.⁵

2.1 Iskapanja u Uru i dokazi za potop

Kroz 1929. godinu Sir Leonard Woolley predvodio je iskapanja na prostoru grada Ura. Tijekom tih iskapanja naišao je na sloj zemlje koji je odvajao slojeve koji su se pripisivali razdoblju Prve urske dinastije i slojeve koji su pripadali starijoj kulturi.⁶ Već tijekom prvih

¹ Mieroop, Van De Marc, *A History of the Ancient Near East*, Blackwell Publishing, 2007. 2.

² Woolley, Leonard, *Historija Čovječanstva; Počeci civilizacije*, Zagreb: Naprijed, 1966, 79., Woolleyeva teza temelji se na ideji kako unatoč velikoj plodnosti toga područja, bez široko rasprostranjene i centralizirane organizacije nije bilo moguće preživjeti na području koje je često bilo žrtva mnogih poplava, smatrajući pritom kako je upravo takva potreba dovela do stvaranja prvih civilizacija.

³ Mieroop, *A History of the Ancient Near East*, 13.

⁴ Cole, Steven, Gasche, Hermann, *Levees, Floods, And the river network of Northern Babylonia: 2000-1500 and 1000-500 BC.* u: *Babylon: Focus Mesopotamischer Geschichte Wiege Früher Gelehrsamkeit Mythos in der Moderne*, 24.-26. März 1998. Berlin: 87-110, 89.

⁵ Iako je dulje vremena prihvaćena teorija bila kako su razorne poplave uzrokovane Eufrotom i Tigrisom bile glavni pokretač razvoja tradicija, povjesničari poput Y.S. Chena izrazili su sumnje oko takvih ideja, smatrajući kako su mezopotamski mitovi o potopu rezultat završetka UR III. perioda tj. sloma zadnje sumerske dinastije, navodeći pritom manjak referiranja na potop u najstarijim izvorima te predlažući kako je ideja potopa kao događaja koji uništava svijet prije rezultat babilonske kulture i misli. Za više informacija vidi: Y.S. Chen, *The Primeval Flood Catastrophe: Origins and Early Development in Mesopotamian Traditions*.

⁶ Woolley, Leonard, *Excavations at Ur*, London: Ernest Benn Limited, 1954. 27-28.

iskapanja postalo je očito kako se radilo o slojevima zemlje koji su nasipani kao posljedica potopa te da kultura koja je bila prisutna ispod tih slojeva nije odgovarala kulturi kasnijih razdoblja. Tu se najviše isticala puno detaljnija i bogatija keramika, primitivna metalna oružja od bakra te drukčiji način pokopa, s prekrivenim rukama preko trbuha, način pokopa koji se u Mezopotamiji javlja tek u Grčkome periodu.⁷ Također su pronađene i figurice čiji je način izrade odgovarao figuricama koje su pronađene u ruševinama naselja iz Ubaid perioda.⁸

Pretpostavlja se kako su originalno pripadnici te starije kulture živjeli na močvarnome tlu, te kako je veći dio iste uništen tijekom potopa, što je omogućilo dolazak i razvoj nove kulture koju vidamo u kasnijim slojevima.⁹ Teško je odrediti na kojoj civilizacijskoj razini je ta starija kultura bila no poznato je kako je njezina keramika bila raširena do sjevernih granica Mezopotamije.¹⁰

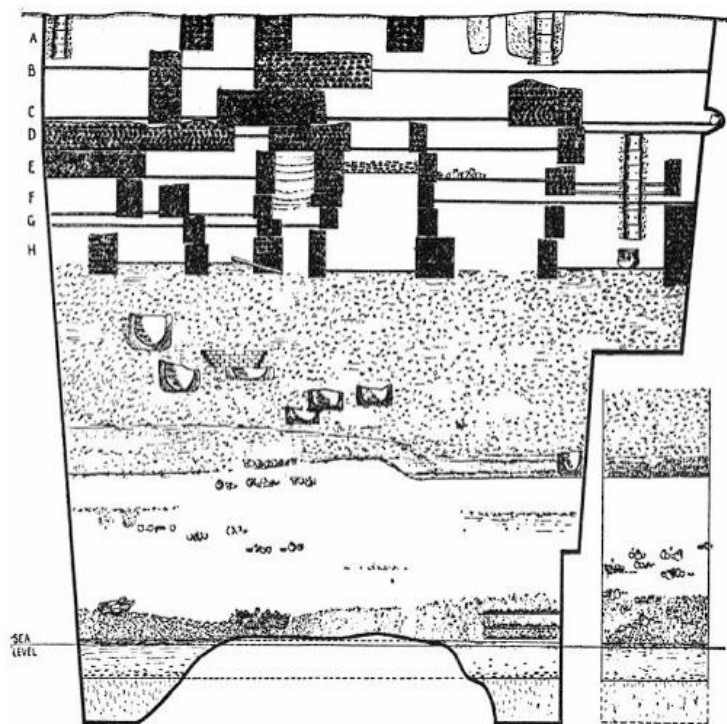

Fig. 3. Section of the 'Flood-pit'.

Slika 1 Slojevi iskapanja Ura

⁷ Isto, 30.

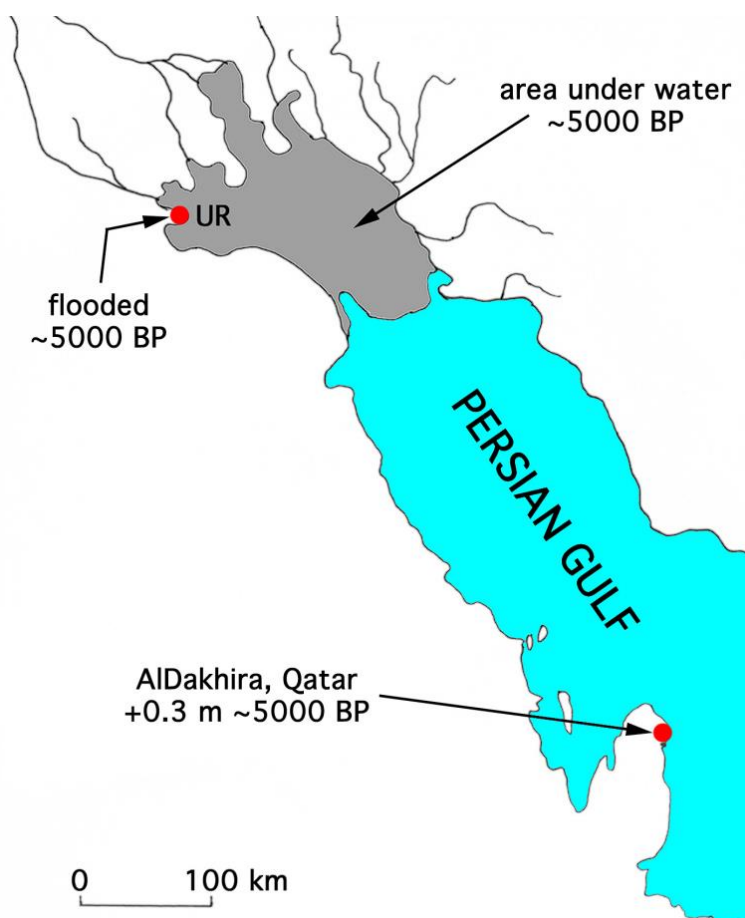
⁸ Isto, 31.

⁹ Isto, 32.

¹⁰ Isto, 33.

Danas još uvijek nije poznat pravi razlog tih poplava, no u zadnje vrijeme sve više se popularizira ideja kako je potop bio posljedica rasta razine mora koja se zbila oko 5000 pr. n.e. Takav rast razine mora mogao je dovesti i do poplava na močvarnome području te utjecati na raspored rijeka.¹¹

Činjenica je kako je u jednome trenutku veći dio starije kulture bio uništen, kao posljedica razornoga potopa, te kako je na taj prostor došla nova kultura koja se stopila s ostacima stare, te svakako postoji mogućnost da je to trenutak u kojemu se po prvi put počinje razvijati ideja velikog potopa koji uništava svijet.¹²

Slika 2 Rast razine mora

¹¹ Mörner, N. (2015) The Flooding of Ur in Mesopotamia in New Perspectives. *Archaeological Discovery*, 3, 26-31. 29-30., Mörner je do svojega zaključka došao mjereći rast razine mora u Katru te pokušavajući pritom odrediti najvišu moguću razinu mora u razdoblju kada je Woolley datirao potop.

¹² Woolley, *Excavations at Ur*, 34.

3. Mitovi o potopu, XI. pločica Epa o Gilgamešu i Knjiga Postanka (POS 6-9)

Cilj ovoga poglavlja je predstaviti dva mita, povijest njihova nastanka kao i problematiku njihova proučavanja te u kratkim crtama prikazati osnovne narativne elemente po kojima se oni kasnije mogu usporediti.

3.1 Ep o Gilgamešu

Jedno od prvih velikih književnih djela kao i najveće djelo na akadskome jeziku.¹³ Ep o Gilgamešu predstavlja jedno od najvećih kulturnih dostignuća babilonske civilizacije. Sam ep temelji se na nekoliko različitih tradicija o sumerskome kralju¹⁴, originalnoga imena Bilgameš¹⁵, od kojih nam je 6 poznato te pronađeno: Gilgameš, Enkidu i Podzemlje, Gilgameš i Huwawa, Gilgameš i Bik Nebesa, Smrt Gilgameša, Potop te Inana/Ištar¹⁶ u podzemlju.¹⁷ Vjerojatnije je kako su ove sumerske priče bile zasebne cjeline, koje su u jednome trenutku spojene u prvu verziju epa, koju danas poznajemo kao Staro babilonska verzija.¹⁸

Za autora, odnosno finalnog urednika epa danas se najčešća prihvaća osoba po imenu Sin-leqe-unini¹⁹, iako nije moguće reći koliki je dio teksta rezultat njegova rada a koliko spajanja već od prije gotovih cjelina. Ono što znamo je da u razdoblju vladavine Kassita dolazi do sve većega književnog razvoja, što je moglo utjecati i na konačnu formu epa.²⁰

¹³ Dalley, Stephanie, *Myths from Mesopotamia*, Oxford University Press, 2000, 39.

¹⁴ Sama povijesnost Gilgameša/Bilgameša još uvijek je predmet rasprave među stručnjacima. Činjenica je kako u ovome trenutku još ne postoje konkretni dokazi koji bi mogli usmjeriti raspravu prema njegovome postojanju. Ukoliko je postojao, zasigurno je vladao u Uruku, vjerojatno oko 2800-2500 god. pr. n.e te je vjerojatnije kako je diviniziran tek nakon smrti. Neki od glavnih argumenata za njegovo postojanje temelje se na poznavanju zapisa o drugim kraljevima, poput Enmebaragesia, koji se na popisima poput Sumerseke liste kraljeva javljaju neposredno prije ili poslije njega. (Dalley, *Myths from Mesopotamia*, 40-41., također: George, A.R., *The Babylonian Gilgamesh Epic*, 105.). Važno je naglasiti i postojanje pojedinih epigrafskih ostataka koje je moguće interpretirati kao dokaz za postojanje vladara koji je nosio to ime, za više informacija: Marchesi, Gianni, *Who Was Buried in the Royal Tombs of Ur? The Epigraphic and Textual Dana*, *Orientalia*, 2004, *NOVA SERIES*, Vol. 73, No. 2 (2004), str.153-197; posebno 195-197.

¹⁵ George, A.R., *The Babylonian Gilgamesh Epic, Introduction, Critical edition and Cuneiform Texts, Volume I. i II.*, Oxford University Press, 2003, 7.

¹⁶ U ovome slučaju radi se o dva različita imena za istoga boga odnosno boginju, Inana je sumerska verzija imena dok je Ištar akadaska odnosno semitska verzija imena.(Bottéro, *Religion in Ancient Mesopotamia*, 49).

¹⁷ Dalley, *Myths from Mesopotamia*, 42-44.

¹⁸ George, A.R., *The Babylonian Gilgamesh Epic*, 159.

¹⁹ Dalley, *Myths from Mesopotamia*, 47.

²⁰ Isto, 47.

O popularnosti te raširenosti epa svjedoči činjenica kako se već u 18. st. pr. n.e koristio u pisarskim školama, te je dobar dio kopija koje su danas poznate pronađen upravo u takvim prostorijama.²¹

Za potrebe ovoga rada važna je tzv. Standardna babilonska verzija, u kojoj se među ostalim pojavljuje i narativ o potopu i junaku Utnapištimu (UD-napišti), akadskoj verziji sumerskoga junaka Ziusudra, kasnije Zisudra,²² kao čovjeku koji je preživio veliki potop. Također postoje i druge razlike koje nisu toliko važne za ovaj rad no ipak ih je dobro spomenuti: Staro babilonska verzija nije imala prolog, te je također moguće kako nije sadržavala priču o potopu. Iako ove dvije verzije nije moguće rekonstruirati u njihovoj cijelosti kako bi se ostvarila potpuna usporedba u pojedinim dijelovima se ne slažu u redoslijedu riječi te pojedinih redaka.²³

Radnja epa prati Gilgameša koji nakon smrti najboljega prijatelja Enkidua odlazi u potragu za besmrtnošću u nadi kako će izbjeći sudbinu svojega prijatelja. Tijekom svoje potrage nailazi na Utnapištima, čovjeka koji je stekao vječni život preživjevši veliki potop. Shvativši kako nije moguće doživjeti besmrtnost Gilgameš se vraća u Uruk, prihvaćajući čovjekovu smrtnost i činjenicu kako će biti zapamćen po svojim podvizima, specifično zidinama grada Uruka.²⁴

3.2 XI. pločica i mit o potopu

Originalna verzija ovoga epa u njenom kompletnome obliku najvjerojatnije nije sadržavala mit o potopu, nego je on kasnije umetnut kao zasebna tradicija, vjerojatno sa ciljem da se naglasi glavna ideja epa o smrtnosti čovjeka i njegovoj nedostižnosti beskonačnoga života.²⁵

Mit o potopu kakav je prezentiran u Epu o Gilgamešu nastavak je ranijih mezopotamskih tradicija, primarno mita o Atrahasis, junaku koji jednako kao i Utnapištim

²¹ George, A.R., *The Babylonian Gilgamesh Epic*, 159, 17.

²² Isto, 152.

²³ Dalley, *Myths from Mesopotamia*, 45.

²⁴ Mieroop, *A History of the Ancient Near East*, 264.

²⁵ Sarna, M. Nahum, *Understanding Genesis*, New York: Schocken Books, 1970, 55.

preživio katastrofalni potop.²⁶ Kao takva prati ideje koje su iznese u prijašnjim tradicijama a koje će ukratko biti prezentirane u ovome poglavlju.

Gilgameš u svojoj potrazi za besmrtnošću sreće Utnapištima koji mu otkriva kako je svoju besmrtnost stekao time da je preživio veliki i katastrofalni potop koji je uništio čovječanstvo. Utnapištim, inače stanovnik grada Šuruppaka, grada u kojemu su kako sam Utnapištim navodi živjeli bogovi, u snu dobiva poruku od bog Ea koji mu naređuje/savjetuje da sagradi brod na koji će staviti „*sjeme svih živih bića*“ (originalni prijevod glasi: „*Put on board the boat the seed of all living creatures!*“), dobiva točne dimenzije za gradnju broda.²⁷ Dolazi do potopa, u slučaju mezopotamske priče postoji karakteristični politeistički opis koji sadrži nekoliko različitih bogova koji dolaze jedan iza drugog i započinju potop.²⁸ Bogovi su i sami zastrašeni potopom i bivaju „*prestrašeni kao psi*“.²⁹ Nakon sedam dana potop završava³⁰ te se brod nasukava na Nimuš odnosno gorje Zagroz.³¹ Utnapištim pušta golubicu koja se vraća, potom pušta lastavicu te na kraju gavrana koji se ne vraća.³² Utnapištim izlazi iz broda te prinosi žrtvu bogovima, koju bogovi nanjuše te se okupljaju oko žrtve „*kao muhe oko žrtvenika*“.³³ Boginja Belet pritom dobiva ogrlicu koja služi kao podsjetnik bogovima na uništenje koje su uzrokovali.³⁴ Slijedi svađa između bogova tijekom koje bog Ea opominje Enlila, glavnoga boga, kako je potop bio bespotreban, te da je bilo moguće kazniti ljude na

²⁶ GIL, XI: 49 i 197; Ime glavnoga junaka, Utnapištima, zamijenjeno je imenom Atrahasis; različita imena kroz mitove mogu ukazivati na slobodu koju su različite kulture kao i pisari imali tijekom oblikovanja mita, no u isto vrijeme ostajali su vjerni osnovnim elementima mita: bogovi odluču uništiti ljude, jedna osoba je odabrana da preživi, sagradi brod, nagrađen je besmrtnošću. (Wasserman, Nathan, *The Flood: The Akkadian Sources*, Peeters Publishers, 2020, 2.).

²⁷ GIL, XI, 14-31; dimenzije broda su također navede u Gil XI, 57-70; postoji nekoliko teorija o simbolici broda i njegovim dimenzijama, posebice podjeli broda (Gil XI, 61-64), jedna je simbolika poznatoga svijeta u babilonskoj misli, no vjerojatnija je simbolika Ziggurata, jedan od glavnih razloga za takav pogled je odnos Utanpištima prema radnicima, ukazujući pritom na slične „pogodnosti“ koje su imali radnici tijekom obnove hrama Šamašu u gradu Sippru, (George, A.R., *The Babylonian Gilgamesh Epic*, 512-513.).

²⁸ GIL, XI, 97-111.

²⁹ GIL, XI, 115-129, posebno 115-117; usporedba bogova i psa zanimljiva je iz nekoliko razloga: psi su u mezopotamskoj kulturi često bili doživljavani kao paraziti te opasne životinje, koje su se najčešće okupljale izvan zidina (George, A.R., *The Babylonian Gilgamesh Epic*, 515.), potencijalni razlog takvoga pogleda prema psima je bila činjenica kako su često nosili virus bjesnoće, bolesti koja je i danas u svojim kasnijim fazama neizlječiva, za više informacija o odnosu mezopotamskih odnosno akademskih tj. semitskih kultura prema psima vidi: Yuhong Wu, *Rabies and Rabid Dogs in Sumerian and Akkadian Literature*, *Journal of the American Oriental Society*, Jan. - Mar., 2001, Vol. 121, No. 1, 32-43; drugi razlog je činjenica kako se tim postupkom bogovi kao i njihovi postupci degradiraju, stavljajući ih na razinu životinje, motiv koji se ponavlja kasnije, u ovome slučaju uspoređeni su s muhamama (Gil, XI, 163.).

³⁰ GIL, XI, 130-133.

³¹ George, A.R., *The Babylonian Gilgamesh Epic*, 516.

³² GIL, XI, 148-156

³³ GIL, XI, 163; za značenje usporedbe životinja i bogova pogledaj fusnotu 27.

³⁴ GIL, XI, 164-167.

drugi način.³⁵ Kao nagradu za preživljavanje potopa Utnapištim, kao i njegova žena, biva nagrađeni besmrtnošću.³⁶

Iz ove priče važno je izolirati nekoliko motiva, koji će biti potrebni za kasnije usporedbe: Enlil odlučuje uništiti ljude, Ea obavještava heroja o Enlilovom planu, kaže heroju da izgradi brod, u brod uvodi obitelj, životinje i obrtnike te se vrata zatvaraju za njime, potop preplaši i bogove, nakon 7 dana prestaje potop, brod se nasuka na planinu te heroj prinosi žrtvu.³⁷

Literarni elementi	XI. pločica Epa o Gilgamešu
Bogovi odlučuju uništiti ljude	14
Jedan bog odabire svojega heroja i daje mu upute oko gradnje broda	19- 24
Brod treba služiti kao sredstvo očuvanja živih bića	27
Upute za gradnju broda	28-31; 58-65.
U brod uvodi obitelj, životinje te obrtnike, vrata se zatvaraju za njime	84-96
Potop preplaši i bogove	115-129
Nakon 7 dana potop prestaje	130-133
Brod se nasukava na planini	142-143
Heroj šalje ptice	148-156
Heroj prinosi žrtvu	157
Stvar koja podsjeća bogove na potop	166-167

Tablica 1 Glavni literarni elementi unutar mita o potopu u Epu o Gilgamešu

³⁵ GIL, XI, 183-195.

³⁶ GIL, XI, 203-204.

³⁷ Carr M. David, *The Formation of Genesis 1-11 Biblical and Other Precursors*, Oxford University Press, 2020. 153; Carr u svojem djelu navodi još jedan element koji je prisutan u nekim verzijama mita o potopu a to je razlog potopa, odnosno glasni ljudi koji ometaju Enlilov san, a primarno je dio mita o Atrahasis no ne pojavljuje se u XI. pločici Epa o Gilgamešu.

3.3 Knjiga Postanka

Knjiga Postanka prva je knjiga u Bibliji, kao i prva knjiga u Tori odnosno Petoknjžju. Predmet ovoga rada su poglavlja 6-9 koja sadrže biblijsku odnosno židovsku verziju mita o potopu. Biblijski tekst također predstavlja nekoliko unikatnih problema, koje je potrebno riješiti prije nego što možemo usporediti ova dva mita. Glavni i najveći problem je svakako različiti izvori odnosno dva različita narativa koja se nalaze unutar teksta a koji će kroz ovo poglavlje biti izolirani na temelju nekoliko različitih elemenata kao i podjeli koju je Richard Elliott Friedman iznio u svojoj knjizi *The Bible with Sources Revealed*.

3.4 Analiza te podjela biblijskoga mita o potopu po njegovim izvorima

Prije nego što krenemo u podjelu teksta, važno je iznijeti glavne narativne elemente unutar biblijskog epa koji će nam pomoći pri njegovoj kasnijoj podjeli.

Bog, u ovome slučaju samo jedan, žali što je stvorio čovjeka te odlučuje kako mora uništiti čovječanstvo, uzimajući pritom kao razlog njegovu zloćudnost odnosno hamas (חמס).³⁸, Noa, glavni junak priče, izabran je kao jedini dovoljno pravedan da preživi³⁹ te dobiva upute za izradu arke.⁴⁰ Dobiva upute o broju životinja koje će uvesti na arku, navodeći pritom par svake životinje.⁴¹ Nakon gradnje u brod ulazi Noa, zajedno sa svojom obitelji koja nije odabrana kao pravedna od strane Boga nego je vjerojatnije spašena radi Noe, oca tj. glave obitelji.⁴² Nakon određenoga razdoblja trajanja potopa, koji se po biblijskome tekstu odvija na

³⁸ Hayes, Christine, *Introduction to the Bible*, Yale University Press, 2012, 62, riječ se može prevesti kao nasilje ili krvoproliće, u kontekstu se može prevoditi kao bilo koji oblik nepravde ili opresije.

³⁹ Pos, 6:8.

⁴⁰ Pos, 6:14-17. Zanimljivo je kako se hebrejska riječ za brod odnosno arku *tevah* (תֵּבָה) koristi samo još jednom u Bibliji odnosno Petoknjžju, a to je u da označi košaru u kojoj majka postavi Mojsija prije nego što ga stavi u Nil (Izl, 2:3)

⁴¹ Pos, 6-19-20, ova uputa je posebno važna iz razloga što se u drukčijem obliku ponavlja u Pos, 7:2-3; „Uzmi sa sobom od svih čistih životinja po sedam parova: mužjaka i njegovu ženku. 3 Isto tako od ptica nebeskih po sedam parova – mužjaka i ženku – da im se sjeme sačuva na zemlji.“

⁴² Arnold T. Bill, *Genesis*, Cambridge University Press, 2009.102; vjerojatno je kako je takav odnos rezultat uređenja društva na prostoru Judeje odnosno Izraela kao veoma patrijarhalnog te činjenice kako se na koncept obitelji gledalo kao odnos nekoliko skupina, koje su najčešće bile povezane brakom kao temeljem njihova odnosa. U takvom pogledu sama ideja obitelji odnosno *mishpachah* (משפחה) vjerojatnije se odnosila na: „grupu zasebnih obitelji ili domaćinstva koje formiraju veći dio plemena, svojatajući pritom jedinstveno i jednolinijsko porijeklo od stvarnog ili izmišljenog pretka“, u takvome obliku organizacije glava kuće je najčešće neki stariji muški član, što bi se slagalo sa idejom kako je Noina obitelj spašena, unatoč tome kako je u biblijskome tekstu isključivo on bio prepoznat kao pravedan. Za više informacija o obiteljima u drevnome Izraelu odnosno Judeji vidi: Elliot, Shafer Cynthia, „Il in the Family: Ancient Israelite and Judahite Families in Context“, u: *Mishpachah*, ur: Leonard J. Greenspoon, Purdue University Press. (2016).

dva različita načina, Bog se prisjeća Noe, zaustavlja potop te se arka nasukava na brdu Ararat.⁴³ Noa pritom ispušta dvije različite ptice, prvo gavrana te zatim golubicu koja se nakon trećega puta ne vraća, te zaključuje kako se voda povukla sa zemlje.⁴⁴ Potom Noa izlazi iz arke/broda i prinosi žrtvu YHWH, dobivši pritom obećanje kako više nikada ne će biti potopa.⁴⁵ Kao završetak priče o potopu Bog sklapa savez s Noom te postavlja dugu da ga podsjeća Boga na taj zavjet.⁴⁶

3.4.1 Podjela priče po izvorima

Iako se o problemima kompozicije Petoknjižja već reklo jako puno, za potrebe ovoga rada ukratko ću objasniti što točno znači podijeliti biblijski tekst po njegovim izvorima te prikazati najvažnije elemente koje ukazuju na tu podjelu.

Danas se za potrebe podjele najviše koriste dvije teorije: teorija o četiri dokumenta odnosno danas poznatija u svojoj novoj inačici kao Neodokumentarna hipoteza te Teorija dodavanja. Dvije teorije se, osim po modelu kombiniranja izvora također razlikuju i po terminologiji, unatoč tome, za potrebe razdvajanja mita o potopu po njegovim izvorima proces je isti te se razlikuje isključivo u imenovanju izvora.⁴⁷

Prije nego što nastavimo važno je naglasiti kako nemamo cjelovite originalne izvore biblijskoga teksta, te isti vjerojatno nikada ne će biti pronađeni. Također, nije poznato kako je došlo da spajanja tih izvora, što je i razlog postojanja različitih teorija, te zašto su izvori

⁴³ Pos, 8:1-5; vjerojatnije je kako se u ovome slučaju ne radi o gori odnosno planini Ararat nego gorju/planinskom lancu Ararat odnosno Urartu, koje obuhvaća dijelove Turske, Armenije, Irana te Iraka, Ararat je samo hebrejski naziv za taj planinski lanac; Eerdmans Dictionary of the Bible, s.v: „Ararat“.

⁴⁴ Pos, 8:7-12; Noa prvo ispušta gavrana koji leti sve dok se zemlja ne posuši: *Kad je izminulo četrdeset dana, Noa otvori prozor što ga je načinio na korablji;* ⁷ *ispusti gavrana, a gavrana svejednako odlijetaše i dolijetaše dok se vode sa zemlje nisu isušile,* unatoč tome nakon njega ispušta golubicu,

⁴⁵ Pos, 8:20-22.

⁴⁶ Pos, 9:1-17; Sklapanje saveza jedno od centralnih ideja priče o potopu te P izvora, njome se započinje narativ koji svoju kulminaciju ima u sklapanju saveza između Boga, Mojsija i naroda u kasnijim poglavljima. Sam koncept saveza preuzet je iz blisko istočnih kultura te se najčešće sastoji od dva sudionika, gospodara te podanika, u kojoj najčešće gospodar daje određene uvjete podaniku oko kojeg se onda formiraju savezi tj. zavjeti. Zanimljivost kod ovoga zavjeta je kako gospodar, u slučaju biblijskoga narativa to je Bog odnosno Jahve, ima puno veći naglasak na svojem obećanju nego obvezama podanika; Arnold T. Bill, *Genesis*, 101-102.

⁴⁷ Za više informacija te bolje razumijevanje ove dvije teorije provjeri: Baden, Joel, *The Composition of the Pentateuch* za bolje razumijevanje Neodokumentarne hipoteze i njenoga modela te Rolf Rendtorff's *The Problem of the Process of Transmission in the Pentateuch* za osnovne ideje kako Teorija dodavanja objašnjava razlike unutar biblijskoga teksta.

sačuvani u obliku kakav danas imamo, iako je primarna teorija kako su oba izvora u trenutku redakcije imala određenu autoritativnu vrijednost koju je bilo potrebno očuvati.⁴⁸

U imenovanju izvora najčešće se koriste dva različita načina, ukoliko govorimo o Neodokumentarnoj hipotezi onda se izvori navode kao J odnosno Jahvistički te P odnosno Svećenički, u slučaju Teorije o nadopunjavanju izvori se navode kao P i ne-P. Kako podjela teksta koju ovaj rad koristi dolazi od strane autora koji zagovara Teoriju četiri dokumenta terminologija će odgovarati toj teoriji.

Glavni problem biblijskoga teksta su učestala ponavljanja, neka od kojih su bila navedena u prijašnjem poglavlju, primjerice broj životinja koje Noa treba unijeti na brod (Pos, 6:19 te Pos,7:2-3), koje nisu tipične za pisarsku kulturu bliskoga istoka.⁴⁹ U sljedećoj tablici prikazani su trenutci u kojima se ista stvar ponavlja unutar biblijskoga teksta:

Događaj	P-izvor	J-izvor/Ne-P izvor
Problem zla	6:11-12	6:5-6
Noa kao iznimka	6:9 (Bog)	6:8 (YHWH)
Odluka o uništenju	6:13 (Bog)	6:7 (YHWH)
Najava potopa	6:13 (Bog)	7:4 (YHWH)
Naredba da uđe u Arku	6:18	7:1
Broj životinja	6:19	7:2-3
Noa je poslušao	6:22 (Boga)	7:5 (YHWH)
Noin ulazak	7:7	7:13
Kako dolazi do potopa	7:11	7:12
Podizanje vode	7:17b	7:18
Nastupa smrt (mot) i nestanka	7:22	7:21
Prestanak potopa	8:2a	8:2b
Sušenje tla i zemlje	8:13b	8:14b
Više nema uništenja	8:20-22	9:8-17

Tablica 2 Slučajevi ponavljanja unutar biblijskog narativa o potopu

⁴⁸ Arnold T. Bill, *Genesis*, 97.

⁴⁹ Carr M. David, *The Formation of Genesis 1-11*, 141.

Biblijski tekst također ima i neke druge elemente koji su specifični po izvorima. Primjerice, svećenički izvor boga naziva hebrejskom riječju elohim (אֱלֹהִים) dok Jahvistički izvor koristi tetragramaton YHWH (יהוה).⁵⁰ Oba izvora se u potpunosti mogu pročitati kao zasebni narativi⁵¹ od kojih je J izvor moguće dodan kako bi nadopunio P izvor⁵² no u isto vrijeme ostaje dovoljno samostalan da se može povezati uz ostale dijelove J izvora koje pronalazimo unutar teksta Petoknjižja.⁵³ Izvori se također razlikuju po njihovim idejama kao i kronologiji. Primjerice, J izvor navodi 7 parova čistih životinja koje su potrebne za kasniju žrtvu.⁵⁴ P izvor nema žrtvu, razlog je taj da podjela životinja na čiste i nečiste u P izvoru dolazi kasnije, tek u sklopu Levitskog zakonika, treće knjige Petoknjižja. P izvor se ravna po drukčijem mjerenu vremena, tj. ima svojevrstni „kalendar“, povezujući pritom prvi dan nakon potopa uz Noin rođendan tj. slavlje nove godine.⁵⁵

Dva se izvora također povezuju uz ranije narative koje pronalazimo u Knjizi Postanka. Tako je primjerice potop u P izvoru prikazan kao otvaranje neba i zemlje: „*navale svi izvori bezdana, rastvore se ustave nebeske*“ Pos, 7:10, što je samo obrat narativa o stvaranju svijeta u Postanku 1: „⁶ I reče Bog: »*Neka bude svod posred voda da dijeli vode od voda!*« I bi tako. ⁷ Bog načini svod i vode pod svodom odijeli od voda nad svodom. ⁸ A svod prozva Bog nebo. *Tako bude večer, pa jutro – dan drugi.*“ Pos, 1:6-8, tj. vraćanje svijeta u njegovo originalno stanje.⁵⁶ J izvor je drukčiji po tome da je sredstvo izazivanja potopa u njegovom slučaju kiša: „*Pljusak je na zemlju padao četrdeset dana; vode sveudilj rasle i korablju nosile*“, Pos, 7:17.

Ovo su samo neki od brojnih razloga zašto se ovaj narativ dijeli po izvorima te ih je lagano moguće prenijeti na cijeli tekst Petoknjižja. Sljedeće poglavlje baviti će se usporedbom ovih tekstova s mezopotamskim izvorom te koje su njihove sličnosti i razlike.

⁵⁰ U biblijskome tekstu ovaj naziv se često prevodi kao Gospodin ili Gospodar, razlika proizlazi iz izbjegavanja božjeg imena u židovskoj tradiciji, koje se pri čitanju teksta zamjenjuje s riječju adonai (אֲדֹנָי).

⁵¹ Za zasebne narative pogledaj: Dodatci, Podjela biblijskog teksta po izvorima.

⁵² Carr M. David, *The Formation of Genesis 1-11*, 144.

⁵³ Isto, 147-148.

⁵⁴ Pos, 7:2-3

⁵⁵ Carr M. David, *The Formation of Genesis 1-11*, 149.

⁵⁶ Sarna, *Understanding Genesis*, 55.

4. Usporedba mitova o potopu, XI. pločica Epa o Gilgamešu i Knjiga Postanka 6-9

Cilj ovoga poglavlja je usporediti ova dva mita, ukazujući na sličnosti koje biblijski mit o potopu dijeli s mezopotamskom verzijom, objasniti na koje je načine mezopotamska verzija utjecala na biblijsku te po kojim je elementima biblijska priča unikatna u svojoj verziji.

Prvo je važno naglasiti jednu stvar, skoro svaki stručnjak se danas slaže kako je biblijska verzija mita o potopu izgrađena isključivo po uzoru na mezopotamske tradicije. Za tu tezu postoji mnogo argumenata, mnogi od njih su literarni no također postoje i drugi razlozi tj. argumenti.

4.1 Argumenti za primarnost mezopotamskih tradicija

Prvo, činjenica je kako prostor Levanta ne poznaje poplave, pogotovo ne u razini u kojoj ih poznaje prostor Mezopotamije.⁵⁷ Važno je naglasiti i raširenost mezopotamske tj. babilonske kulture u vremenu 2. i 1. tisućljeća pr. n.e. Tako su primjerice fragmenti Epa o Gilgamešu pronađeni u Megidu⁵⁸. Kopija mita o Atrahasis, još jednoj mezopotamskoj verziji mita o potopu, pronađena je u Ugaritu, kao i cijela pločica mita o Gilgamešu⁵⁹. Naravno, neizostavan je argument i ideja kako u većini slučajeva, veće kulture su te koje utječu na manje, u ovome slučaju mezopotamska odnosno babilonska kultura koja je puno starija od židovske. Te činjenica kako je Ep o Gilgamešu bio doživljavan kao jedan od klasika staroga svijeta⁶⁰. Židovski narod, pogotovo u razdoblju željeznoga doba nema razvijenu mornarsku tradiciju⁶¹,

⁵⁷ Carr M. David, *The Formation of Genesis 1-11*, 152 Sarna, *Understanding Genesis*, 39 i 42; Wasserman, Nathan, *The Flood: The Akkadian Sources*, ; Gary A. Rendsburg, *The Biblical Flood Story in the Light of the Gilgameš Flood Account*, u: *Gilgameš and the World of Assyria*, 21-23 July 2004. Sydney: 122-124; Rendsburg u svojem radu također iznosi zanimljivu tezu kako bi u slučaju Levanta ideja suše bila imala puno više smisla kao oblik kazne za čovjekovu iskvarenost, navodeći pritom 2 citata iz Petoknjžja: Lev, 26:19“ *Slomit ću ja vašu drsku silu. Vaša ću nebesa učiniti poput gvožđa, a zemlju vašu poput tuča*“, te Poz, 28:23-24 23 „*Nebesa nad tvojom glavom postat će mjedena, a tlo pod tvojim nogama postat će gvozdeno. 24 Kišu tvoje zemlje Jahve će pretvarati u pijesak i prašinu da na te pada s nebesa dok te ne uništi.*“

⁵⁸ Sarna, *Understanding Genesis*, 41.

⁵⁹ Rendsburg, *The Biblical Flood Story in the Light of the Gilgameš Flood Account*, 122-123; o povezanosti kao i utjecajima ugaritske kulture na židovsku već je rečeno puno, za osnovne ideje te načine na koje je ugaritska kultura utjecala na istu vidi: Smith, S. Mark, *Biblical Narrative Between Ugaritic And Akkadian Literature: Part II: Mesopotamian Impact on Biblical Narrative* u: *Revue Biblique* Vol. 114, No. 2, str. 189-207.

⁶⁰ Isto, 122.

⁶¹ Sarna, *Understanding Genesis*, 39.

što je važno naglasiti radi razine detalja koje pronalazimo u uputama koje Noa dobiva oko gradnje broda.

Naravno, već navedeno, babilonska kultura iz koje proizlazi Ep o Gilgamešu, kao i raniji mitovi o potopu poput onih o Atrahasis puno je starija od židovske kulture i biblijske tradicije, gdje je prvo spominjanje imena Izrael datirano u 1204. god pr. n.e. kao dio Merneptahove stele.⁶²

4.2 Usporedba literarnih elemenata

Kroz prijašnja poglavlja bili su izneseni najvažniji dijelovi te elementi obje priče o potopu, kao i razlozi za primarnost mezopotamske tradicije. Cilj ovoga poglavlja je da se ti literarni elementi usporede kako bi smo pobliže vidjeli na koje je sve načine mezopotamska tradicija utjecala na formiranje biblijskog mita o potopu.

Činjenica je kako sve priče prate istu „šablonu“: ljudi naljute bogove, jedan čovjek je odabran da preživi. Toliko različitih priča kroz različite kulture s istim motivima te literarnim elementima moraju poteći od istoga događaja.⁶³ Kroz takvo opažanje proizlazi ideja tj. tvrdnja kako je mezopotamska tradicija autoritativna.⁶⁴ I doista biblijska priča posuđuje veliki dio literarnih elemenata iz mezopotamskih mitova, elemenata koji su navedeni u sljedećoj tablici.

	Jahvistički izvor (J)	Svećenički izvor (P)	Dio narativa	Ep o Gilgamešu (XI. pločica)
1.	6:5-8	6:9-13	Moralnost	-
2.		6:14	Materijali	+
3.		6:15	Dimenzije	+
4.		6:16	Paluba	+
5.		6:17-22	Zavjet/Populacija	-

⁶² Sama Merneptahova stela i njeno spominjanje Izraela predmet je mnogih rasprava. Iako se ime Izrael spominje kao jedan od etnita koje je Merneptah u svojoj kampanji pokorio jedini je koji nema determinativ koji odgovara gradu-državi nego isključivo narodu ili nekoj drugoj društvenoj skupini. (Hasel, *Israel in the Merneptah Stele*, 51-52.) Kao takva, Izrael možemo smatrati kao: „ruralnu sjedilačku grupu poljoprivrednika bez svojega urbanog sistema grada-države“ (Hasel, *Israel in the Merneptah Stele*, 54.). Za više informacije oko problematike Merneptahove stele kao i pojave Izraela u njoj vidi: Hasel, G. Micheal, *Israel in the Merneptah Stele*, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, No. 296 (Nov., 1994), str. 45-61

⁶³ Sarna, *Understanding Genesis*, 39.

⁶⁴ Hays, Christopher, *Hidden Riches*, Westminster John Knox Press, 2014, 173.

6.	7:1-5		Populacija	+
7.	7:7-10, 12, 16b, 17b, 22-23	7:6, 11, 14-16a, 17a, 18-21	Potop	+
8.		7-24 – 8:5	Nasukavanje na planinu	+
9.	8:7	8:8-12	Slanje ptice	+
10.		8:13-14	Suha zemlja	-
11.		8:15-19	Životinje puštene na slobodu	+
12.	8:20-22		Žrtvovanje	+

Tablica 3 Usporedba literarnih elemenata između biblijskog mita o potopu i onoga u Epu o Gilgamešu

Kao što je vidljivo u tablici iznad, biblijski mit, podijeljen na svoja dva izvora, posuđuje tj. dijeli veliki broj literarnih elemenata s mezopotamskim tradicijama, u ovome slučaju s verzijom mita koja nam je poznata iz Epa o Gilgamešu.

Oba biblijska izvora također dijele pojedine elemente s mezopotamskim verzijama, elemente koje pronalazimo isključivo u tom izvoru. Posebice je važan J izvor koji dijeli određene motive s mitom iz Epa o Gilgamešu, najvažniji od kojih je fiksacija tj. važnost broja sedam. Koja je u J izvoru vidljiva u razmacima između slanja golubice, sedam dana prije potopa, sedam parova čistih životinja itd. Takva fiksacija može ukazivati na mogućnost kako je upravo J izvor bilo oblikovan specifično po mitu koji pronalazimo u Epu o Gilgamešu.⁶⁵

Tolike sličnosti u literarnim elementima ukazuje na veliku ovisnost biblijske tradicije o mezopotamskoj⁶⁶ kao i na postojanje „šablone“ koju priče unutar mezopotamskoga žanra o potopu koriste⁶⁷ a koju autori biblijskih izvora također preuzimaju.

Biblijska priča ima naglašen monoteistički aspekt, tema o kojoj će više biti rečeno u sljedećemu poglavlju, no unatoč tome biblijski autor posuđuje određene motive pri opisivanju boga, od kojih je najvažniji antropomorfizam istoga u pojedinim dijelovima. Najveći dokaz

⁶⁵ Carr M. David, *The Formation of Genesis 1-11*, 155.

⁶⁶ Lambert, W. G., *A New Look at the Babylonian Background of Genesis*, *The Journal of Theological Studies*, October, 1965, NEW SERIES, Vol. 16, No. 2 str. 287-300; „*Potop ostaje najjasniji slučaj ovisnosti Postanka na mezopotamijsku legendu. Iako priče o potopu ne trebaju biti povezane, epizoda s pticama u Postanku 8:6-12 toliko je slična paralelnom dijelu XI. pločice Epa o Gilgamešu da sumnja ne postoji.*“

⁶⁷ Sarna, *Understanding Genesis*, 38; također Carr iznosi svoju verziju strukture mita u Carr M. David, *The Formation of Genesis 1-11*, 153.

tome je u Postanku 8:21, nakon što Noa prinosi žrtvu: „*Jahve omirisa miris ugodni pa reče u sebi*“. Takav postupak ukazuje na još veći autoritet mezopotamske tradicije pošto je ovo jedan od rijetkih trenutaka unutar biblijskoga korpusa kada Bog dobiva ovakve osobine, pogotovo radi činjenice koliko se ovaj slučaj poklapa s mezopotamskim primjerom u GIL, XI, 161.⁶⁸

Proces prinošenja žrtve također je zanimljiv i po tome da i u jednoj i u drugoj priči bogovi, odnosno bog u biblijskoj, stvaraju sebi podsjetnik na potop. U biblijskoj priči to je vidljivo u dugi koju Bog postavlja⁶⁹, dok je u slučaju Epa o Gilgamešu to vidljivo u ogrlici koju božica Belet koristi kao podsjetnik na potop.⁷⁰

Također, biblijska verzija se kroz različite mezopotamske mitove poklapala i u nekim lingvističkim elementima. U slučaju biblijskoga mita o potopu to je riječ kofēr (כֹּפֶר) (Pos, 6:14) koja je preuzeta iz akadске riječ kupru⁷¹ koja je pojavljuje u Epu o Gilgamešu. Sama riječ označava oblik materijala odnosno izolacije kojom junak oblaže brod te se u takvome kontekstu pojavljuje i u biblijskom kao i mezopotamskom mitu o potopu.⁷²

Teško je odrediti radi li se u ovome slučaju o riječi koja je preuzeta iz akadskog jezika ili je posuđena zajedno s narativom o potopu, što bi odgovaralo činjenici kako se sama riječ u biblijskoj prozi pojavljuje samo jednom te u istome kontekstu kao i u Epu o Gilgamešu te mitu o Atrahasis.⁷³

4.3 Unikatni elementi unutar biblijskog mita

Prošla poglavlja objasnili su razloge radi kojih se mezopotamska tradicija navodi kao autoritativna biblijskoj, po kojim se elementima, literarnim te lingvističkim, biblijska tradicija preklapa s mezopotamskoj te shodno tome u kojoj je mjeri biblijska priča napisana po šablona koju je uspostavila mezopotamska tradicija.

Ovo poglavlje nastojat će ukazati na unikatne elemente koje pronalazimo u biblijskoj priči a koje se većinom temelje na drukčiji pogled prema svijetu kao i božanstvu koju imaju biblijski autori naprema mezopotamskima a koje proizlaze najvjerojatnije iz specifičnoga

⁶⁸ Rendsburg, *The Biblical Flood Story in the Light of the Gilgameš Flood Account*, 123-124.

⁶⁹ Pos, 9:13-17.

⁷⁰ GIL, XI, 164-167.

⁷¹ U tekstu se pojavljuje: GIL, XI, 55 i 66 u obliku kup-ra tj. kupra te ku-up-ri tj. kupri.

⁷² Mankowski, Paul V., *Akkadian Loanwords in Biblical Hebrew*, Eisenbrauns Publishin, 2000; 71-72.

⁷³ Isto, 72: važno je naglasiti kako se taj argument velikim dijelom temelji na činjenici kako ne znamo je li riječ doista preuzeta isključivo radi konteksta mita o potopu ili je njeno nepostojanje u ostatku biblijske proze posljedica činjenice kako se biblija rijetko bavi brodogradnjom.

pogleda na boga i religiju koju je židovski narod imao u trenutku kada se tekst Petoknjižja finalizirao u svojoj današnjoj formi.⁷⁴

Prva i najočitija razlika je svakako monoteizam biblije koji stoji u kontrastu naprema mezopotamskome politeizmu.⁷⁵ Unutar biblijskog potopa postoji jedan bog koji odlučuje započeti potop te izabire osobu koja će preživjeti. Unutar takvoga sistem bog je u potpunoj kontroli tijekom potopa naprema mezopotamskoj verziji.⁷⁶ Iako biblijska tradicija također posuđuje dobar dio opisa junakove žrtve bogu iz mezopotamske tradicije Bog u biblijskoj priči ne ovisi o žrtvi kako bi preživio, Noa je odabran da preživi radi svoje pravednosti ne da prinosi žrtvu.⁷⁷

Ta činjenica nadovezuje se na sljedeću razliku, problem moralnosti. Biblijska priča iznosi dva moguća razloga potopa, od kojih svaki odgovara pojedinome izvoru. Tako J izvor navodi uniju božjih sinova i ljudi, što je moguće karakterizirati kao grijeh seksualne prirode, P izvor navodi prije spomenuti hamas (חַמָּס) dok Ep o Gilgamešu ne daje razlog.⁷⁸ Vjerojatno je kako je ova razlika velikim djelom utemeljena na razlikama između blisko istočnih religija i Izraelske religije, koja u puno veći fokus stavlja moralnost te povezuje moralnost uz religiju.⁷⁹

Biblijska priča puno je više fiksirana na boga i ideju moralnosti, dok se mezopotamske priče bave ljudima. U Epu o Gilgamešu bogovi većinom djeluju kao literarni element koji potiče priču prema naprijed, stavljajući Gilgameša u centar zbivanja.⁸⁰

U biblijskoj tradiciji također pronalazimo ideju novoga početka, Noa, kao i čovjek u Pos 1:28, dobiva naredbu da bude plodan i množi se: „*Tada Bog blagoslovi Nou i njegove sinove i reče im: »Plodite se i množite i zemlju napunite.«* (Pos, 9:1). Ep o Gilgamešu pak priču o potopu smješta u vrijeme daleko prije Gilgameša te ju izvlači iz svoje „prapovijesti“.⁸¹ Takav odnos vidljiv je i u činjenici da nakon potopa Noa ne postaje besmrtn, nego je „nagrađen“ činjenicom da njegova obitelj postaje temelj čovječanstva, što je vidljivo u poruci „*Plodite se i množite*“.

⁷⁴ Rendsburg, *the Biblical Flood Story in the Light of the Gilgameš Flood Account*, 124.

⁷⁵ Hays, *Hidden Riches*, 173.

⁷⁶ Hays, *Introduction to the Bible*, 62.

⁷⁷ Isto, 73.

⁷⁸ Hays, *Hidden Riches*, 173; važno je naglasiti kako drugi mezopotamski mitovi, poput onoga o Atrahasis za razlog navodi glasnoću ljudi koji ometaju san bogova, tako da je moguće kako je razlog postojao unutar mezopotamske tradicije no maknut je u Epu o Gilgamešu kako bi se naglasila nedostiznost Gilgameša da dostigne besmrtnost.

⁷⁹ Rendsburg, *the Biblical Flood Story in the Light of the Gilgameš Flood Account*, 125.

⁸⁰ Hays, *Hidden Riches*, 174.

⁸¹ Isto, 174.

Obje priče imaju oblik podsjetnika bogovima da više ne uništavaju čovječanstvo, no isključivo biblijska priča ima koncept zavjeta, što se povezuje uz teologiju izraelske religije, kao i činjenicu da je YHWH isključivo izraelski odnosno židovski bog.⁸²

Iako je biblijska tradicija svoju priču, odnosno priče izgradila temeljem mezopotamske tradicije, jedan od temelja biblijske književnosti svakako je mogućnost da preuzme i koristi tradicije naroda i carstva koje vladaju nad njome kako bi stvorila vlastiti identitet, suprotno tadašnjoj političkoj situaciji.⁸³

⁸² Rendsburg, the Biblical Flood Story in the Light of the Gilgameš Flood Account, 125; za više informacija o tome kako zavjeti funkcioniraju unutar Biblije vidi: Arnold T. Bill, *Genesis*, 101-102.

⁸³ Smith, S. Mark, *Biblical Narrative Between Ugaritic And Akkadian Literature: Part II: Mesopotamian Impact on Biblical Narrative* u: *Revue Biblique* Vol. 114, No. 2, 207.

5. Zaključak

Temeljem svega navedenog, jasno je kako je biblijska tradicija velikim djelom naslijedila tj. koristila strukturu priče čiji su temelji isključivo mezopotamski. Pri tome je iskoristila kompletnu strukturu mezopotamskih mitova, veliku količinu literarnih elemenata, te iz istih mitova preuzela određene riječi koje koristi isključivo u kontekstu prepričavanja svoje verzije mita.

Biblijska priča zadržava određene unikatne elemente koji se pronalaze isključivo u njoj. Židovski doživljaj njihovog boga velikim se dijelom razlikuje od onoga koji ima mezopotamska odnosno babilonska kultura. Biblijski autori također su u svoju priču uveli puno veći naglasak na ideju moralnosti, ideja koje su puno više vezane uz izraelsku nego mezopotamsku religiju.

Shodno tome možemo zaključiti kako je biblijska priča o potopu do danas najveći dokaz biblijske ovisnosti o mezopotamskoj kulturi i tradiciji te kako je ona u svojim literarnim elementima preuzeta iz iste. Biblijska priča, kao i ostale mezopotamske verzije, unutar svojega sadržaja ima dovoljno unikatnih elemenata vezanih uz njeno shvaćanje boga, njegove uloge u životu ljudi te morala da se može reći kako se ne radi o plagijatu ili kopiranju priče nego davanja novoga konteksta istoj unutar drukčije kulture.

6. Bibliografija

6.1 Izvori

Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet, Zagreb, 1994.

George, A.R., *The Babylonian Gilgamesh Epic, Introduction, Critical edition and Cuneiform Texts*, Volume I. i II., Oxford University Press, 2003.

6.2 Literatura

Arnold T. Bill, *Genesis*, Cambridge University Press, 2009.

Bottéro, Jean, *Religion in Ancient Mesopotamia*, University of Chicago Press, 2001.

Carr M. David, *The Formation of Genesis 1-11 Biblical and Other Precursors*, Oxford University Press, 2020.

Cole, Steven, Gasche, Hermann, Levees, Floods, And the river network of Northern Babylonia: 2000-1500 and 1000-500 BC. u: *Babylon: Focus Mesopotamischer Geschichte Wiege Früher Gelehrsamkeit Mythos in der Moderne*, 24.-26. März 1998. Berlin: 87-110.

Dalley, Stephanie, *Myths from Mesopotamia*, Oxford University Press, 2000.

Friedman, Richard Elliott, *The Bible with Sources Revealed*, New York: Hyper Collins, 2005.

Hasel, G. Micheal, Israel in the Merneptah Stele, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, No. 296 (Nov., 1994), str. 45-61.

Hayes, Christine, *Introduction to the Bible*, Yale University Press, 2012.

Hays, Christopher, *Hidden Riches*, Westminster John Knox Press, 2014.

Kramer, Samuel Noah, The Death of Gilgamesh, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, Apr., 1944, No. 94 (Apr., 1944), str. 2-12

Lambert, W. G., A New Look at the Babylonian Background of Genesis, *The Journal of Theological Studies*, October, 1965, NEW SERIES, Vol. 16, No. 2 str. 287-300

Mankowski, Paul V., *Akkadian Loanwords in Biblical Hebrew*, Eisenbrauns Publishin, 2000.

Marchesi, Gianni, Who Was Buried in the Royal Tombs of Ur? The Epigraphic and Textual Dana, *Orientalia*, 2004, NOVA SERIES, Vol. 73, No. 2 (2004), str.153-197.

Mieroop, Van De Marc, *A History of the Ancient Near East*, Blackwell Publishing, 2007.

Mörner, N. (2015) The Flooding of Ur in Mesopotamia in New Perspectives. *Archaeological Discovery*, 3, 26-31.

Rendsburg, Gary, The Biblical Flood Story in the Light of the Gilgameš Flood Account, u: *Gilgameš and the World of Assyria*, 21-23 July 2004. Sydney: 115-137.

Sarna, M. Nahum, *Understanding Genesis*, New York: Schocken Books, 1970.

Smith, S. Mark, Biblical Narrative Between Ugaritic And Akkadian Literature: Part II: Mesopotamian Impact on Biblical Narrative u: *Revue Biblique* Vol. 114, No. 2, str. 189-207.

Wasserman, Nathan, *The Flood: The Akkadian Sources*, Peeters Publishers, 2020.

Woolley, Leonard, *Excavations at Ur*, London: Ernest Benn Limited, 1954.

Woolley, Leonard, *Historija Čovječanstva; Počeci civilizacije*, Zagreb: Naprijed, 1966.

Yuhong Wu, Rabies and Rabid Dogs in Sumerian and Akkadian Literature, : *Journal of the American Oriental Society* , Jan. - Mar., 2001, Vol. 121, No. 1 (Jan. - Mar., 2001), str. 32-43.

6.3 Popis slika

Slika 1. Slojevi iskanja Ura, preuzeto iz: Woolley, Leonard, *Excavations at Ur*, London: Ernest Benn Limited, 1954, 29 str.

Slika 2. Rast razine mora, preuzeto iz: Mörner, N. (2015) *The Flooding of Ur in Mesopotamia in New Perspectives*. *Archaeological Discovery*, 3, 26-31, 29. str.

6.4 Popis tablica

Tablica 1. Glavni literarni elementi unutar mita o potopu u Epu o Gilgamešu, str. 9

Tablica 2. Slučajevi ponavljanja unutar biblijskog narativa o potopu, str. 12

Tablica 3. Usporedba literarnih elemenata između biblijskog mita o potopu i onoga u Epu o Gilgamešu, str. 15-16.

7. Podjela biblijskoga teksta po njegovim izvorima

7.1 J izvor/Jahvistički/Ne-P izvor

Pos 6:

¹ Kad su se ljudi počeli širiti po zemlji i kćeri im se narodile, ² opaze sinovi Božji da su kćeri ljudske pristale, pa ih uzimahu sebi za žene koje su god htjeli.

³ Onda Jahve reče: »Neće moj duh u čovjeku ostati dovijeka; čovjek je tjelesan, pa neka mu vijek bude stotinu dvadeset godina.«

⁴ U ona su vremena – a i kasnije – na zemlji bili Nefili, kad su Božji sinovi općili s ljudskim kćerima pa im one rađale djecu. To su oni od starine po snazi glasoviti ljudi.

⁵ Vidje Jahve kako je čovjekova pokvarenost na zemlji velika i kako je svaka pomisao u njegovoj pameti uvijek samo zloća.

⁶ Jahve se pokaja i u svom srcu ražalosti što je načinio čovjeka na zemlji.

⁷ Reče Jahve: »Ljude koje sam stvorio izbrisat ću s lica zemlje – od čovjeka do zvijeri, gmizavce i ptice u zraku – jer sam se pokajao što sam ih napravio.«

⁸ Ali je Noa našao milost u očima Jahvinim.

Pos 7:

¹ Onda Jahve reče Noi: »Uđi ti i sva tvoja obitelj u korablju, jer sam uvidio da si ti jedini preda mnom pravedan u ovom vremenu.

² Uzmi sa sobom od svih čistih životinja po sedam parova: mužjaka i njegovu ženu.

³ Isto tako od ptica nebeskih po sedam parova – mužjaka i ženu – da im se sjeme sačuva na zemlji.

⁴ Jer ću do sedam dana pustiti dažd po zemlji četrdeset dana i četrdeset noći te ću istrijebiti s lica zemlje svako živo biće što sam ga načinio.«

⁵ Noa učini sve kako mu je Jahve naredio.

⁷ I pred vodama potopnim uđu s Noom u korablju njegovi sinovi, njegova žena i žene sinova njegovih.

¹⁰ A sedmoga dana zapljušte potopne vode po zemlji.

¹² I udari dažd na zemlju da pljušti četrdeset dana i četrdeset noći.

Onda Jahve zatvori za njim vrata.

¹⁷ Pljusak je na zemlju padao četrdeset dana; vode sveudilj rasle i korablju nosile:

¹⁸ Vode su nad zemljom bujale i visoko rasle, a korablja plovila površinom.

¹⁹ Vode su sve silnije navaljivale i rasle nad zemljom, tako te prekriše sva najviša brda pod nebom.

²⁰ Petnaest lakata dizale se vode povrh potonulih brda.

Sve što u svojim nosnicama imaše dah života – sve što bijaše na kopnu – izgibe.

²³ Istrijebi se svako biće s površja zemaljskog: čovjek, životinje, gmizavci i ptice nebeske, sve se izbrisa sa zemlje. Samo Noa ostade i oni što bijahu s njim u korablji.

Pos 8:

^{2b} dažd s neba prestade.

³ Polako se povlačile vode sa zemlje. Nakon stotinu pedeset dana vode su jenjale,

⁶ Kad je izminulo četrdeset dana, Noa otvori prozor što ga je načinio na korablji;

⁸ Zatim ispusti golubicu da vidi je li voda nestala sa zemlje.

⁹ Ali golubica ne nađe uporišta nogama te se vrati k njemu u korablju, jer voda još pokrivaše svu površinu; on pruži ruku, uhvati golubicu te je unese k sebi u korablju.

¹⁰ Počeka još sedam dana pa opet pusti golubicu iz korablje.

¹¹ Prema večeri golubica se vrati k njemu, i gle! u kljunu joj svjež maslinov list; tako je Noa doznao da su opale vode sa zemlje.

¹² Još počeka sedam dana pa opet pusti golubicu: više mu se nije vratila.

Noa skine pokrov s korablje i pogleda: površina okopnjela.

²⁰ I podiže Noa žrtvenik Jahvi; uze od svih čistih životinja i od svih čistih ptica i prinese na žrtveniku žrtve paljenice.

²¹ Jahve omirisa miris ugodni pa reče u sebi: »Nikad više neću zemlju u propast strovaliti zbog čovjeka, ta čovječje su misli opake od njegova početka; niti ću ikad više uništiti sva živa stvorenja, kako sam učinio.

²² Sve dok zemlje bude, sjetve, žetve, studeni, vrućine, ljeta, zime, dani, noći nikada prestati neće.«

Pos 9:

Sinovi Noini, koji su iz korablje izišli, bijahu: Šem, Ham i Jafet. Ham je praotac Kanaanaca.

¹⁹ To su trojica Noinih sinova i od njih se sav svijet razgranao.

²⁰ Noa, zemljoradnik, zasadio vinograd.

²¹ Napio se vina i opio, pa se otkrio nasred šatora.

²² Ham, praotac Kanaanaca, opazi oca gola pa to kaza dvojici svoje braće vani.

²³ Šem i Jafet uzmu ogrtač, obojica ga prebace sebi preko ramena pa njime, idući natraške, pokriju očevu golotinju. Lica im bijahu okrenuta na drugu stranu te tako ne vidješe oca gola.

²⁴ Kad se Noa otriježnio od vina i saznao što mu je učinio najmlađi sin, reče:

²⁵ »Neka je proklet Kanaanac,
braći svojoj najniži sluga nek' bude!«

²⁶ Onda nastavi:

»Blagoslovljen Jahve, Šemov Bog,
Kanaanac nek' mu je sluga!

²⁷ Nek Bog raširi Jafeta
da prebiva pod šatorima Šemovim,
Kanaanac nek' mu je sluga!«

7.2 P izvor/Svećenički izvor

Pos 6:

⁹ Ovo je povijest Noina:

Noa je bio čovjek pravedan i neporočan u svom vremenu. S Bogom je Noa hodio.

¹⁰ Tri su se sina rodila Noi: Šem, Ham i Jafet.

U očima Božjim zemlja se bila iskvarila; nepravdom se napunila.

¹² I kad je Bog vidio kako se zemlja iskvarila – ta svako se biće na zemlji izopačilo –

¹³ reče Bog Noi: »Odlučio sam da bude kraj svim bićima jer se zemlja napunila opačinom; i, evo, uništit ću ih zajedno sa zemljom.

¹⁴ Napravi sebi korablju od smolastoga drveta; korablju načini s prijekletima i obloži je iznutra i izvana paklinom.

¹⁵ A pravit ćeš je ovako: neka korablja bude trista lakata u duljinu, pedeset u širinu, a trideset lakata u visinu.

¹⁶ Na korablji načini otvor za svjetlo, završi ga jedan lakat od vrha. Vrata na korablji načini sa strane; neka ima donji, srednji i gornji kat.

¹⁷ Ja ću, evo, pustiti potop – vode na zemlju – da izgine svako biće pod nebom, sve u čemu ima dah života: sve na zemlji mora poginuti.

¹⁸ A s tobom ću učiniti savez; ti ćeš ući u korablju – ti i s tobom tvoji sinovi, tvoja žena i žene tvojih sinova.

¹⁹ A od svega što je živo – od svih bića – uvedi u korablju od svakoga po dvoje da s tobom preživi, i neka budu muško i žensko.

²⁰ Od ptica prema njihovim vrstama, od životinja prema njihovim vrstama i od svih stvorova što po tlu puze prema njihovim vrstama: po dvoje od svega neka uđe k tebi da preživi.

²¹ Sa sobom uzmi svega za jelo pa čuvaj da bude hrane tebi i njima.«

²² Noa učini tako. Sve kako mu je Bog naredio, tako je izvršio.

Pos 7:

⁶ Noi bijaše šest stotina godina kad je potop došao na zemlju.

⁸ Od čistih životinja i od životinja koje nisu čiste, od ptica, od svega što zemljom puzi,

⁹ uđe po dvoje – mužjak i ženka – u korablju s Noom, kako je Bog naredio Noi.

¹⁰ U dan onaj – šestote godine Noina života, mjeseca drugog, dana u mjesecu sedamnaestog – navale svi izvori bezdana, rastvore se ustave nebeske.

¹³ Onog dana uđe u korablju Noa i njegovi sinovi: Šem, Ham i Jafet, Noina žena i tri žene Noinih sinova s njima;

¹⁴ oni, pa sve vrste životinja: stoka, gmizavci što po tlu gmižu, ptice i svakovrsna krilata stvorenja,

¹⁵ uđu u korablju s Noom, po dvoje od svih bića što u sebi imaju dah života.

¹⁶ Što uđe, sve bijaše par, mužjak i ženka od svih bića, kako je Bog naredio Noi.

^{17^b} digla se visoko iznad zemlje.

²¹ Izgiboše sva bića što se po zemlji kreću: ptice, stoka, zvijeri, svi gmizavci i svi ljudi.

²⁴ Stotinu pedeset dana vladahu vode zemljom.

Pos 8:

Onda se Bog sjeti Noe, svih zvijeri i sve stoke što bijaše s njim u korablji, pa pokrenu vjetar nad zemljom da uzbije vodu.

² Zatvoriše se izvori bezdanu i ustave nebeske. I Nakon stotinu pedeset dana vode su jenjale, 4 a sedmoga mjeseca, sedamnaestog dana u mjesecu korablja se zaustavi na brdima Ararata.

⁵ Vode su neprestano opadale do desetog mjeseca, a prvoga dana desetog mjeseca pokažu se brdski vrhunci.

⁷ Ispusti gavrana, a gavran svejednako odlijetaše i dolijetaše dok se vode sa zemlje nisu isušile. Šest stotina prve godine Noina života, prvoga mjeseca, prvog dana u mjesecu uzmaoše vode sa zemlje.

¹⁴ A drugoga mjeseca, sedamnaestog dana u mjesecu, zemlja bijaše suha. Tada Bog reče Noi:

¹⁶ »Iziđi iz korablje, ti, tvoja žena, tvoji sinovi i žene tvojih sinova s tobom.

¹⁷ Sa sobom izvedi sva živa bića, sva stvorenja što su s tobom: ptice, stoku i sve gmizavce što zemljom puze; neka zemljom vrve, plode se i na zemlji množe!«

¹⁸ I Noa iziđe, a s njime sinovi njegovi, žena njegova i žene sinova njegovih.

¹⁹ Sve životinje, svi gmizavci, sve ptice – svi stvorovi što se zemljom miču – iziđu iz korablje, vrsta za vrstom.

Pos 9:

Tada Bog blagoslovi Nou i njegove sinove i reče im: »Plodite se i množite i zemlju napunite.

² Neka vas se boje i od vas strahuju sve životinje na zemlji, sve ptice u zraku, sve što se po zemlji kreće i sve ribe u moru: u vaše su ruke predane.

³ Sve što se kreće i živi neka vam bude za hranu: sve vam dajem, kao što vam dadoh zeleno bilje.

⁴ Samo ne smijete jesti mesa u kojem je još duša, to jest njegova krv.

⁵ A za vašu krv, za vaš život, tražit ću obračun: tražit ću ga od svake životinje; i od čovjeka za njegova druga tražit ću obračun za ljudski život.

⁶ Tko prolije krv čovjekovu, njegovu će krv čovjek proliti! Jer na sliku Božju stvoren je čovjek!

⁷ A vi, plodite se, i množite i zemlju napunite, i podložite je sebi!«

⁸ Još reče Bog Noi i njegovim sinovima s njim:

⁹ »A ja, evo, sklapam svoj savez s vama i s vašim potomstvom poslije vas 10 i sa svim živim stvorovima što su s vama: s pticama, sa stokom, sa zvijerima – sa svime što je s vama izišlo iz korablje – sa svim živim stvorovima na zemlji.

¹¹ Držat ću se ja svog saveza s vama te nikada više vode potopne neće uništiti živa bića niti će ikad više potop zemlju opustošiti.«

¹² I reče Bog:

»A ovo znamen je savez koji stavljam između sebe i vas i svih živih bića što su s vama, za naraštaje buduće:

¹³ Dugu svoju u oblak stavljam, da zalogom bude savezu između mene i zemlje.

¹⁴ Kad oblake nad zemlju navučem i duga se u oblaku pokaže,

¹⁵ spomenut ću se saveza svoga, savez između mene i vas i stvorenja svakoga živog: potopa više neće biti da uništi svako biće.

¹⁶ U oblaku kad se pojavi duga, ja ću je vidjeti i vjekovnog ću se sjećati saveza između Boga i svake žive duše, svakog tijela na zemlji.«

¹⁷ I reče Bog Noi: »To neka je znak saveza koji sam postavio između sebe i svih živih bića što su na zemlji.«

²⁸ Poslije potopa Noa poživje trista pedeset godina.

²⁹ U svemu poživje Noa devet stotina pedeset godina; potom umrije.

